

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczzyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o bycie i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019</i>	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022</i>	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczyńska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych, Kraków 2023</i>	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego

Słowa kluczowe: filozofia człowieka, wychowanie, pedagogika, Konstanty Michalski

Wstęp

Polscy tomiści, działający w pierwszej połowie XX wieku, często łączyli myśl Akwinaty z ujęciami innych filozofów bądź innych nurtów filozoficznych. Często więc pod „szyldem” Tomasa z Akwinu można było znaleźć tak faktycznie poglądy obce samemu Tomaszowi. Wydaje się, że ta słabość nie ominęła także twórczości Konstantego Michalskiego, wybitnego historyka filozofii i filozofa.

W tym artykule chcę się przede wszystkim skupić na pewnym konkretnym wycinku naukowej aktywności Michalskiego, a mianowicie na jego

poglądach antropologicznych i pedagogicznych.

Interesuje mnie bowiem, czy (i jak) jego poglądy z zakresu filozofii człowieka skutkowały na terenie pedagogicznym. Innymi słowy, czy filozoficzna wizja człowieka wpłynęła na wyobrażenie o tym, jak powinno przebiegać wychowanie człowieka.

Zanim jednak przejdziemy do konkretnych rozważań, warto zwrócić uwagę na parę podstawowych dla dalszej części tekstu kwestii. Po pierwsze, myśl pedagogiczna Michalskiego jest kompilacyjna (podobnie zresztą jak

Dr Izabella Andrzejuk, adiunkt Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego.

i jego antropologia)¹. Znajdziemy więc w niej zarówno wątki tomistyczne, jak i neoplatońskie i zarazem rozważania z zakresu innych dyscyplin (psychologia i inne nauki doświadczałne). Po drugie, wychowanie człowieka jest umieszczone w perspektywie religijnej. Wychowawcą człowieka jest przede wszystkim Bóg. I wreszcie po trzecie, Bóg jako wychowawca człowieka pojawia się w pedagogice Michalskiego ze względu na specyficzne rozumienie przez niego struktury ludzkiej duszy.

Po tych wstępnych uwagach warto jeszcze wspomnieć, jaki wybrano porządek przedstawiania podjętej problematyki ujętej w tytule artykułu.

W pierwszej kolejności przedstawione zostanie, czym dla Michalskiego jest wychowanie. Następnie uwaga zostanie skupiona na wyróżnianych przez niego

samemu trzech członach problematyki pedagogicznej, a mianowicie na: wychowanku, celu wychowania i wychowawcy. Przy czym zagadnienie wychowanka będzie zawierało treści związane zarówno z metafizyczną strukturą człowieka, jak i człowiekiem w kontekście zabiegów wychowawczych. Tak uporządkowany materiał będzie więc podzielony na trzy części (nie licząc wstępu i zakończenia). Częściowo porządek ten zgadza się z kolejnością tematów podejmowanych przez Michalskiego. Natomiast sam Michalski twierdzi, że zapożyczył go z encykliki Piusa XI, *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży*. Tak więc kluczowe, jego zdaniem, zagadnienia: wychowanek, cel wychowania oraz wychowawca, są zagadnieniami wiodącymi we wspomnianej encyklice.

I. Wychowanie

Czynności wychowawcze mają służyć, zdaniem Michalskiego, wydobywaniu na jaw wielkości człowieka. Chodzi bowiem o to, że człowiek, który w swej strukturze ma sferę możliwości i aktu, ma doskonalić się, czyli aktualizować swoje możliwości (potencjalności). Wychowanie więc będzie oznaczało przechodzenie z możliwości do aktu. Dla Michalskiego to także ciągle stwarza-

nie człowieka (*creatio*)². Te funkcje są powierzone Bogu, rodzinie oraz innym wspólnotom ludzkim.

Wychowanie jest pewnym procesem, który przebiega od dołu (bestialstwo) ku górze (heroizm). Proces odwrotny, czyli upadek człowieka (od heroizmu w kierunku bestialstwa), byłby więc jakimś przeciwieństwem wychowania i miałby znamiona upadku człowieka

¹ Pod tym względem Michalski jest „nieodrodnym synem” tomizmu łowańskiego. Zob. inny mój artykuł: I. Andrzejuk, *Educatio est continua creatio. Problematyka wychowania i jego podstaw w ujęciu Konstantego Michalskiego*, w: *Mysł pedagogiczna neoscholastyki i neotomizmu*, IX tom serii wydawniczej Filozofia i pedagogika, red. naukowa A. Murzyn, red. naukowa IX tomu M. Krasnodębski, Wydawnictwo SWPR, Warszawa 2014, s. 67-84.

² K. Michalski, *Małżeństwo i rodzina* w: K. Michalski, *Nova et vetera*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 1998, s. 268-269.

w jego człowieczeństwie³. Wydaje się, że teoria sublimacji Michalskiego w takim procesualnym ujęciu wychowania ma także swoje zastosowanie. Sublimacja bowiem jest pewnego rodzaju uwzniośleniem. Michalski w jednym ze swoich artykułów⁴ wyjaśnia jej istotę, wskazując na nią jako na zjawisko szersze, zachodzące w otaczającej nas rzeczywistości. Zjawisko to ma polegać na uczestniczeniu niższych elementów rzeczywistości w doskonałości czynników wyższych⁵. Teoria sublimacji, zdaniem Michalskiego, jest owocną koncepcją, jeśli umieści się ją w kontekście charakterologii i moralności⁶. Źródłem tej teorii Michalski doszukuje się w *Summie teologii* św. Tomasza⁷. Z wybranych fragmentów dzieła Akwinaty wyprowadza podział na sublimację metafizyczną i psychologiczną. Podstawą sublimacji metafizycznej jest hierarchicznie ułożona rzeczywistość. Michalski uznaje, że w świecie jest hierarchia bytów oraz że w całości kosmosu, a także w każdej jego części istnieje czynnik dynamiczny, dzięki któremu jest możliwa zmiana. Hierarchia bytów pociąga za sobą hierarchię wartości, a to zaś daje możliwość ustalania, jaki stopień istnienia osiągnęła rzeczywistość za spr-

wą zmian. Ta sama zasada obowiązuje w wewnętrznej strukturze bytowej człowieka. W ramach tej samej substancji realizuje się bowiem współdziałanie wyższych i niższych czynników. Niższe czynniki przez współistnienie w tej samej substancji zdobywają nową doskonałość. W ten sposób „niższa” zdolność rozrodcza w człowieku wchodzi w „służbę wyższym celom i zdolnościom”.

Natomiast sublimacja psychologiczna jest porównywana do stanu ekstazy, w której wszystkie władze człowieka zostaną „porwane” przez siłę miłości. Sfera uczuć w człowieku jest również zhierarchizowana. Michalski wskazuje dwa poziomy uczuć: uczucia zmysłowe, związane ze wzruszeniem (*passiones*); i uczucia wyższe, związane z wolą (*affectiones*). Podział ten jest ważny dla wychowania. *Affectiones* są „wyrazem naszego ducha przez wolę”⁸. Z takiej charakterystyki wynika, że mogą one stanowić podstawę rozumnej miłości, która uwzniośla człowieka, czyli wywołuje proces doskonalenia wychowawczego. Można więc przyjąć, że problematyka sublimacji (zwłaszcza psychologicznej) jest uzasadnieniem dla rozwoju i wychowania człowieka. Każdy zatem będzie albo się rozwijał

³ Ten wahadłowy ruch trudno wyjaśnić koncepcją wychowania w duchu tomistycznym, raczej możemy tu odnaleźć pewne podobieństwo do ujęć neoplatońskich, gdzie zachodzi ruch w górę, ku doskonałości (jedności), bądź upadek (oddalanie się od jedności).

⁴ K. Michalski, *Dusza i duch*, w: tenże, *Nova et vetera*, s. 533.

⁵ K. Michalski, *Duszę dać*, w: tenże, *Nova et vetera*, s. 359.

⁶ Tamże, s. 356.

⁷ Michalski odwołuje się do następujących fragmentów dzieła Tomasza z Akwinu: *S. th.*, I-II, q. 28, a. 3, co. oraz I, q. 96, a. 3, ad. 3.

⁸ Wydaje się, iż Michalski, odróżniając *passiones* od *affectiones*, jest bliski poglądom Akwinaty. Jednakże dla niego *affectiones*, jako akty woli, są związane z duchem, czyli tym elementem strukturalnym duszy ludzkiej, który właściwie nie ma bezpośredniego kontaktu z ciałem człowieka. K. Michalski, *Duszę dać*, w: tenże, *Nova et vetera*, s. 357.

(„ekstaza w górę”), albo będzie podlegał zepsuciu („ekstaza w dół”). Wychowanie bądź samowychowanie sprowadza się do rozwijania „zarodków cnót”⁹. Michalski przewiduje również ważną rolę dla spostrzeżeń zmysłowych człowieka w procesie wychowywania. Są one bowiem efektem ujmowania rzeczywistości przez człowieka za pomocą zmysłów. Natomiast ich kopiami są wyobrażenia¹⁰. Michalski to ważne zadanie spostrzeżeń oraz wyobrażeń wyjaśnia funkcjonowaniem „zasady pogłębłości”, która polega na tym, że proces nauczania (jako poznawanie) jest wspomagany bezpośrednim kontaktem z przedmiotem poznawany. W myśl tej zasady przedmiot poznawany powinien być w możliwie najwyższym stopniu uzmysłowiony. Zatem uczenie pogłębione będzie miało za zadanie

wykorzystywanie możliwie wszystkich zmysłów nauczanego¹¹. Koncepcja taka wydaje się zgodna z poglądami Michalskiego, na rolę uczuć (czy w szerszym znaczeniu – zmysłowości) w wychowaniu, gdyż uczucia są według niego siłą napędową wychowania. W myśl tej zasady równie praktyczną rolę odgrywają marzenia, które mają (podobnie jak gry i zabawy) przygotowywać narządy wewnętrzne i zewnętrzne człowieka do przyszłej, celowej pracy¹². Wychowanie więc jest oddziaływaniem wychowawcy przede wszystkim na sferę uczuciową wychowanka, co będzie rodziło określone konsekwencje w pedagogice Michalskiego¹³. Warto też dodać, że Michalski jest zwolennikiem stanowiska, iż uczuciami umiejętnie kierujemy i nie stosujemy wobec nich dyktatury.

2. Człowiek i wychowanek

Człowiek jako podmiot wychowania jest ujmowany przez Michalskiego jako jedność duchowo-cieleśna. Wielokrotnie zwraca on uwagę, że na terenie wychowania należy człowieka traktować jako organiczną całość. Jednakże ta organiczna całość ma w swej strukturze

wewnętrznej różne elementy. Bytowa struktura człowieka, którą proponuje Michalski, wydaje się jakąś kompilacją arystotelizmu z neoplatonizmem. Wskazuje on bowiem na następujące elementy, wyznaczające człowieka: duszę, ducha oraz ciało. Dwa pierwsze

⁹ K. Michalski, *Między heroizmem a bestialstwem*, Częstochowskie Wydawnictwo Diecezjalne „Regina Poloniae”, Częstochowa 1984, s. 98.

¹⁰ K. Michalski, *Wyobrażenia*, w: K. Michalski, *Dilatato corde*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2002, s. 197.

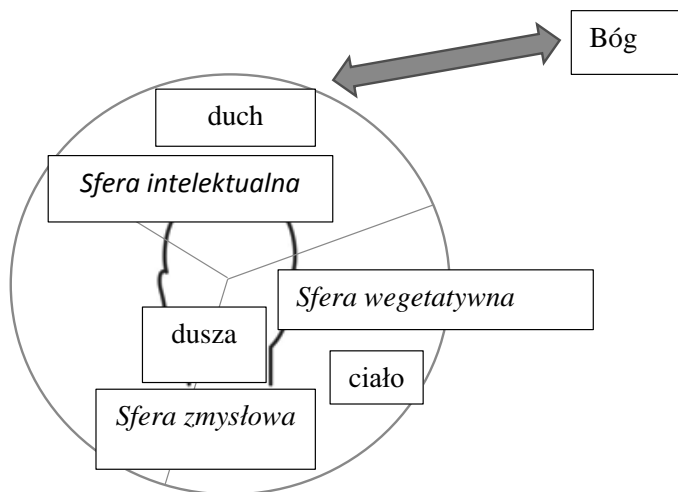
¹¹ W tej koncepcji, Michalski powołuje się na poglądy J.A. Komeńskiego, zawarte w jego *Dydaktyce wielkiej*, zob.: K. Michalski, *Spostrzeżenia*, w: tamże, s. 198.

¹² K. Michalski, *Między heroizmem a bestialstwem*, s. 155.

¹³ Warto dodać, że Michalski odróżnia wychowanie od kształcenia i to ostatnie rozumie jako oddziaływanie na wychowanka w sferze jego przedstawień i myśli, co sugerowałoby skupianie się na władzach poznawczych człowieka. Zob. K. Michalski, *Idea wychowania*, w: tenże, *Nova et vetera*, Kraków 1998, s. 299.

z wymienionych elementów – dusza i duch – są tą samą duszą, lecz różnie ujętą. Dusza jako dusza jest *entelechią*, źródłem życia wegetatywnego, zmysłowego i psychiki. W tym ujęciu dusza choć jest intelektualna, to jednak jest związana z ciałem w ten sposób, że zwraca się do niego oraz je informuje. Natomiast duch to dusza ujęta w jej własnym życiu, myśli i woli (bez funkcji informowania ciała). Duch jest duszą w jej aspekcie zwracania się do Boga, co utożsamia się u Michalskiego z faktem pewnego dystansowania ciała, czy wręcz transcendowania go („poza i ponad ciało”)¹⁴. Do tej samej duszy w jej różnych aspektach Michalski nawet stosuje odmienną terminologię, gdy mówi o duszy, chętnie posługuje się terminem *anima*, gdy z kolei mówi o duchu, sto-

suje określenie *spiritus* bądź *mens*. Proponowane rozróżnienia wewnątrz duszy zdają się być funkcjonalne. Michalskiemu bowiem nie chodzi o to, że człowiek w swojej strukturze ma dwie dusze: tę mniej duchową i bardziej duchową. Jest jedna dusza, ale w dwóch różnych funkcjach. Pochodzenie takiego poglądu stanie się jeszcze jaśniejsze, jeśli dodam, że sam Michalski posługuje się zwrotem „szczyt duszy” na określenie ducha i dodaje, że jest to określenie Eckharta¹⁵. Za pewną utrwaloną już tradycją w filozofii klasycznej, Michalski uznaje w strukturze człowieka podział na części duszy: wegetatywną, zmysłową, intelektualną. Można więc bytową strukturę człowieka w wersji proponowanej przez Michalskiego przedstawić za pomocą takiego oto rysunku:

¹⁴ Jeśli chodzi o rozumienie terminu „duch”, to należy zauważyć, że Michalski stawia znak równości między duszą i duchem, gdyż oba elementy uznaje za to samo źródło życia. Duch jako szczyt duszy wznosi się ponad ciało i w nim tkwi obraz Boży. W szczyt duszy na naturę nakłada się nadnaturala, tzn.: łaska, zob.: K. Michalski, *Dusza i duch*, w: tenże, *Nova et vetera*, Kraków 1998, s. 543.

¹⁵ Zob. K. Michalski, *Oto człowiek*, w: tenże, *Dilatato corde*, s. 248-249.

Podział na części duszy nakłada się na rozróżnienie między duchem, duszą i ciałem. Sfera intelektualna duszy ludzkiej to zarówno dusza, jak i duch. Sfera zmysłowa obejmuje swym zasięgiem duszę i ciało, to także świat naszych zareagowań na poziomie wyobrażeń i uczuć. I wreszcie sfera wegetatywna to obszar naszego ciała. Michalski zauważa, iż te trzy sfery duszy ludzkiej nie rozwijają się w człowieku równomiernie i każda z nich ma własne tempo wzrostu i dojrzewania. Wiedza na ten temat odgrywa ważną rolę w wychowaniu i kształtowaniu charakteru ludzkiego, gdyż pozwala na zastosowanie właściwych metod i środków wychowawczych¹⁶.

Widać więc wyraźnie, że złożenie aktowo-możliwościowe człowieka Michalski rozumie po arystotelesowsku. Dusza jest formą (aktem) ciała. Można jeszcze zastanowić się, czy funkcjonalne rozróżnienie na ducha i duszę nie jest również pokłosiem poglądy Stagiryty na intelekt ludzki, traktowany jako źródło nieśmiertelności duszy ludzkiej i pierwiastek boski. Wprawdzie sam Michalski przyznaje się do zapożyczeń z ujęć neoplatońskich, ale warto pamiętać, że do takich rozwiązań mogły go również zachęcić poglądy samego Arystotelesa.

Elementem łączącym się z zagadnieniem człowieka jako podmiotu wychowania jest problematyka sprawności i cnót – szeroko omawiana w książce

Michalskiego, zatytułowanej: *Między heroizmem a bestialstwem*. Cnoty wprowadzają bowiem ład w życie uczuciowe człowieka, a z kolei taki stan uporządkowania sprzyja pracy nad sobą. W ten sposób problem różnie rozwijających się sfer człowieka zostaje, w ujęciu Michalskiego, uporządkowany wpływem cnót. Zespół tych cnót (a szerzej sprawności w człowieku), składa się na jego charakter¹⁷. We wspomnianej książce, prezentując moralny rozwój bądź upadek człowieka, Michalski zwrócił przede wszystkim uwagę na cnoty wielkoduszności oraz pokory, jako szczególnie pomocne zarówno w całym systemie funkcjonowania cnót, jak i w samowychowaniu¹⁸. Dzięki wielkoduszności potrafimy sprawy społeczne traktować jako podstawowe, podporządkowując im nasze osobiste sprawy. Cnota ta również wspomaga w człowieku gotowość do nieustannej pracy nad sobą. Jest ona nakierowana na coraz lepszą i pełniejszą umiejętność służenia własnej wspólnoty, narodowi, państwu¹⁹. Natomiast pokora jest uzupełnieniem wielkoduszności. Dzięki niej widzimy siebie i Boga we właściwym świetle, dostrzegając zarazem niewystarczalność naszych wysiłków. Pokora zatem, według Michalskiego, jest umiejętnością skupiania się na sobie i na Bogu jednocześnie. Dzięki temu cnota pokory owocuje również w człowieku trafnym rozpoznawaniem swoich zdolności i umiejętności, którymi możemy służyć innym ludziom²⁰.

¹⁶ K. Michalski, *Między heroizmem a bestialstwem*, s. 291.

¹⁷ Tamże, s. 293.

¹⁸ Tamże, s. 78-79.

¹⁹ Tamże, s. 91.

²⁰ Tamże, s. 88.

Problematyka służenia z pomocą cnót innym osobom doprowadza Michalskiego do tematu powołania. Odkrycie własnego powołania wiąże się z obowiązkiem człowieka do jego realizacji. Jesteśmy wręcz zobowiązani do skupienia całego wysiłku na realizowaniu tego, do czego zostaliśmy powołani.

Wydaje się, że wybór wielkoduszności i pokory jako cnót kluczowych w wychowaniu potwierdza przekonanie Michalskiego, że wychowanie realizuje się przede wszystkim w sferze pożądawczej człowieka. Warto bowiem pamiętać, że obie te cnoty przynależą kolejno do męstwa i umiarkowania. I to one właśnie mają wprowadzać rozumny ład w sferę pożądawczą człowieka. Należy też dodać, iż wielkoduszność i pokora są cnotami kształtującymi niejako człowieka na poziomie jego ludzkiej natury. Michalski wprowadza jeszcze do proponowanego systemu cnót heroiczny pietyzm i heroiczne myślenie, które jednak w większym stopniu związane są z działaniem w człowieku darów Ducha Świętego, a zatem nie są wyłącznie zespołem sprawności, zdobywanych przez człowieka własnymi siłami. Pietyzm w tym kontekście jawi się jako cnota pokrewna sprawiedliwości (rodząca należną cześć wobec ojczyzny i rodziców) oraz jako właśnie dar Ducha Świętego, przydający człowiekowi siły do zwracania się z właściwą czcią do Boga i ludzi. Natomiast heroiczne myślenie to właściwie zbiór darów Ducha Świętego, dotyczących usprawnień ludzkiego intelektu. W ten sposób mieszczą się

w nim: dar rozumu (*intellectus*), mądrości, umiejętności, rady. Jednak te dary odnoszą się – jak zauważa sam Michalski – do kontemplacji prawd Bożych i pozwalają człowiekowi na umiejętność dostrzegania odwiecznego ładu w świecie wartości. Z poziomu heroicznego myślenia człowiek jest w stanie przejść do działania. Michalski zauważa, że to heroiczne myślenie ma swój finał w sądzie praktycznym w formie konkretnego nakazu, mobilizującego człowieka ostatecznie do działania²¹.

Michalski w swoich artykułach dość szczegółowo omawia także funkcjonowanie w człowieku władz zmysłowych i skutki ich działania w postaci wrażeń. Dokonuje pewnej typologii wrażeń oraz uzależnia je od pewnych psychiczno-cieleśnych dyspozycji każdego człowieka²². Wśród władz intelektualnych człowieka Michalskiego najbardziej interesuje wola. Jest ona bowiem władzą intelektualnego pożądania i jako taka decyduje o sile charakteru wychowywanego człowieka. Rozwój woli w człowieku od jego dzieciństwa do wieku dorosłego Michalski wiąże z poszerzaniem przez wychowanka przestrzeni samodzielności w wybieraniu i podejmowaniu decyzji. Rozpoznaje się to, jego zdaniem, etapami przekory, które ujawniają się w wychowywanym człowieku na poszczególnych etapach rozwoju. Na stopnie przekory nie należy więc, według Michalskiego, reagować nakazami i zakazami, gdyż w takiej sytuacji nie będzie to sprzyjało rozwojowi samodzielności i odpowiedzialności.

²¹ Tamże, s. 153-154.

²² Chodzi o zespół artykułów Michalskiego zamieszczony w zbiorze zatytułowanym *Dilatato corde*, Kraków 2002, s. 178-224.

Ostatecznie, Michalski pisząc o człowieku jako wychowanku, zauważa, że nie jest on jeszcze w pełni ukształtowanym człowiekiem. O dziecku możemy powiedzieć, że ma w sobie nieokreśloną wielkość, którą proces wychowawczy może wydobyć. Jednak to, że dziecko podlega rozwojowi, nie oznacza, że nie

jest człowiekiem. Niemniej w jakimś zakresie staje się nim, rozwijając swoje potencjalności (rozwój ten jest niczym nieograniczony). Rozwój ten powinien kierować się do tego, by wychowanek potrafił odróżniać dobro od zła i stawać się w coraz większym stopniu odpowiedzialnym za własne czyny.

3. Cel wychowania

Przechodząc do celów wychowania, należy przede wszystkim zauważyć, że Michalski wiąże ten temat ze sprecyzowaniem tego, czym jest pedagogika. Oznacza to, że na pytanie, do czego zmierzamy w wychowaniu człowieka, odpowiada określeniem przedmiotu dyscypliny zajmującej się teorią wychowania.

To, jak Michalski rozumie pedagogikę, jest związane z rozumieniem duszy ludzkiej. Przede wszystkim wprowadza on określenie pedagogiki katolickiej. Cele tak rozumianej pedagogiki dostrzega w etyce katolickiej. Wydaje się, że etyka katolicka, to taka etyka, która uwzględnia Boga jako najwyższe dobro i ostateczny cel ludzkiego działania. Zauważa on bowiem, że hierarchia wartości i celów wynika z hierarchii bytowej, w której bytem „najwyższym” jest Bóg. Etyka katolicka ma więc charakter teocentryczny, a dobro jest w niej słowem kluczowym. Podobnie dzieje się z pedagogiką katolicką. Jej centralną, kluczową ideą jest idea absolutnego Dobra. Człowiek, który jest niejako nakierowany na nieskończone dobro, nie ma w sobie granic w zdobywaniu dobra, a tym samym w rozwijaniu swych możliwości. Ponieważ człowieczeństwo jest nam w pewnym

sensie zadane, przeto możemy przyjąć, że najważniejszymi postulatami wychowania będą poszerzanie i udoskonalanie naszego człowieczeństwa i rozwijanie relacji z Bogiem. Pedagogika, która stawia sobie taki cel, ma według Michalskiego określone cechy. Przede wszystkim charakteryzuje ją dynamizm, gdyż jej zadaniem jest wytwarzanie w duszy wychowanka nowych sprawności i cnót. Ponadto jest ona całościowa, ponieważ swym oddziaływaniem ogarnia całe życie ludzkie, wraz z jego różnymi wymiarami: życiem nadprzyrodzonym (łącząc łaskę z naturą) i życiem społecznym (łącząc jednostkę ze społeczeństwem). Ponadto w pedagogice katolickiej uznaje się, że cnoty są żywymi strukturami (organizmami), które tworzą pewną całość. Z tego też powodu pedagogika jest organiczna. Warto przy tym dodać, że zespół cnót wraz z miłością i roztropnością daje charakter moralny człowieka. Ostatnią z cech przypisywanych przez Michalskiego pedagogice jest optymizm. Pochodzi on z przedmiotu zainteresowania samej pedagogiki, a mianowicie z dobra. Sam Michalski ujmuje to tak, że pedagogika katolicka wychodzi od dobra i kończy na dobru.

4. Wychowawcy

Głównym wychowawcą człowieka w tak przedstawionej pedagogice jest Bóg. Jego oddziaływanie wychowawcze realizuje się bezpośrednio i pośrednio. Bezpośrednio dlatego, że Bóg jest stwórcą człowieka i przez akt stwórczy utrzymuje w nim wszystkie jego siły. Oddziaływanie pośrednie realizuje się przez wewnętrzną zawartość człowieka, przez przyrodę, wspólnoty osób oraz przez przebieg dziejów.

Rodzice są kolejnymi osobami, które pełnią funkcję wychowawców wobec swojego dziecka. Michalski dostrzega pewne podobieństwa między rodzicami – wychowawcami, a Bogiem – wychowawcą. Zauważa bowiem, że rodzice współdziałają ze Stwórcą, ciągle stwarzając swoje dziecko. Przy czym to ciągle stwarzanie należy rozumieć jako wpływ rodziców na rozwój w dziecku tego, w co jest ono już wyposażone. Bóg oddziałuje na ludzką duszę od wewnątrz, a sam człowiek ma za zadanie rozwijać otrzymane od Boga zdolności. Rodzice jako wychowawcy, pełnią tę funkcję, o ile naśladują Boga, sięgając twórczo w duszę dziecka. W przeciwieństwie do Boga rodzice oddziałują od zewnątrz na wychowywane dziecko, za pośrednictwem znaków i symboli. Mogą jednak oni w ten sposób sięgać swym wpływem aż do duszy dziecka, co dzieje się za sprawą miłości. Michalski dobitnie zaznacza, że rodzice mają prawo do wychowywania swoich dzieci, a ich funkcja (zrodzenie i wychowanie)

jest związana z aktem stwórczym Boga. W tej współpracy rodzice są „dawcami genów i krwi”, a wychowanie jest kontynuacją rodzenia.

Jeśli chodzi o specyfikę oddziaływania rodziców na dzieci, to należy zwrócić uwagę, że rodzice, przekazując dziecku geny, są również przekazicielami pewnych dyspozycji, które dziecko będzie po nich dziedziczyło. Oddziaływanie wychowawcze rodziców budzi miłość dziecka, która następnie otwiera je na wpływ rodziców. Dlatego w wychowaniu konieczna jest współpraca obojga rodziców. W tym procesie Michalski zwraca uwagę na następujące akcenty: wychowanie serca, umysłu i charakteru dziecka²³. Matka jest odpowiedzialna za kształtowanie serca, które ma wyrażać wrażliwość dziecka. Ojciec zaś ma za zadanie zapewnić wychowanemu dziecku hart woli.

Należy zaznaczyć, że dla Michalskiego wychowanie w rodzinie odgrywa jedną z ważniejszych ról, gdyż jest szkołą patriotyzmu oraz sprawiedliwości. Oznacza to, że rodzina przygotowuje dziecko do życia społecznego.

Generalnie dla Michalskiego wychowanie jest funkcją społeczną. Z tego też powodu do wychowawców zalicza on jeszcze Kościół i państwo. Kościół w roli wychowawcy ma taką samą podstawę do wychowania, co rodzice. Jako Mistyczne Ciało Chrystusa daje dziecku życie nadprzyrodzone, można nawet stwierdzić, że Michalskim, że daje

²³ To koresponduje z wcześniej zasygnalizowaną w artykule problematyką heroicznego pietyzmu i heroicznego myślenia, jako zespołu cnót w rozwijającym się wychowanku. Oznacza to także, iż Michalski jest przekonany o konieczności współpracy rodziców z Bogiem w pracy wychowawczej.

dziecku życie nadprzyrodzone²⁴. W tym kontekście Chrystus jawi się jako wychowawca i „dobry pasterz”, a przede wszystkim dawca życia wiecznego (pełnego i nieprzemijalnego)²⁵.

Pewnego rodzaju reprezentacją wspólnoty świeckiej jest państwo. To w nim realizuje się społeczny wymiar natury ludzkiej. Michalski zauważa, że zostało ono ustanowione dla zapewnienia ziemskich dóbr i jako takie jest ostatecznie również dziełem Boga. Michalski odwołuje się do powtórnego przez Akwinatę, za Arystotelesem, stwierdzenia, że człowiek jest bytem społecznym (*animal sociale*). Oznacza to, że potrzebujemy innych osób, pragniemy pozostawać z nimi w relacjach, lecz – jak zaznacza Michalski – nie tylko wyłącz-

nie w roli biorcy. Jego zdaniem dziecko w wyniku relacji społecznych zaczyna odczuwać pragnienie służenia innym. Oddziaływanie wspólnoty społecznej na rozwijające się dziecko jest bardzo duże, ponieważ to od wielkości (duchowej, formacyjnej) tej wspólnoty będzie zależało, czy w duszy młodego człowieka zacznie się rozwijać wszczepiona mu „nieokreślona wielkość”, której ostatecznym źródłem jest Bóg. A zatem żaden wychowawca nie powinien zapominać o trwałym związku każdego człowieka z Bogiem²⁶. Dlatego wychowawcza rola reprezentantów państwa w postaci szkoły oraz nauczycieli jest tak ważna i odpowiedzialna. Od postawy nauczycieli bowiem zależy los rodziny, Kościoła i państwa.

Zakończenie

Koncepcja pedagogiki katolickiej Konstantego Michalskiego jest koncepcją łączącą w sobie wątki z różnych dyscyplin naukowych oraz spoza nich. Widać bowiem, że w tak zaproponowanej pedagogice mieści się i filozofia człowieka, i psychologia, i teologia moralna (nazywana etyką katolicką), i religia (jako sfera osobowych powiązań człowieka z Bogiem).

Funkcjonalny podział duszy ludzkiej na ducha i duszę zdaje się mieć swoje odzwierciedlenie w specyficznym rozumieniu celu wychowania. Etyka staje się teologią moralną i ma charakter teocentryczny. W samej filozofii człowieka pojawia się metafizyczna hierarchia

bytów. Człowiek w tej hierarchii znajduje się „gdzieś na szczeblach drabiny”, w drodze prowadzącej ku górze, czyli ku Bogu. Taka wizja bardziej przypomina augustyńskie ujęcie człowieka niż tomistyczne. Samo zaś wychowanie jawi się jako proces „wchodzenia po stopniach doskonałości”, by być w większym stopniu człowiekiem, a będziemy nim, gdy będzie w nas więcej Boga. Na terenie teorii życia religijnego wydaje się to jak najbardziej trafne i słuszne. Nie da się jednak wybronić na terenie filozofii, ponieważ posługuje się ona wyłącznie argumentami rozumowymi, które są dostępne naturalnie funkcjonującemu intelektowi człowieka.

²⁴ K. Michalski, *Zmiana postawy religijnej na przełomie XIX i XX wieku*, w: tenże, *Dilatato corde*, s. 93.

²⁵ K. Michalski, *Idea wychowania*, w: tenże, *Nova et vetera*, s. 304.

²⁶ Tamże, s. 298.

Bibliografia

1. Michalski K., *Między heroizmem a bestialstwem*, Częstochowskie Wydawnictwo Diecezjalne „Regina Poloniae”, Częstochowa 1984.
2. Michalski K., *Dilatato corde*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2002.
3. Michalski K., *Nova et vetera*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 1998.
4. Andrzejuk I., *Educatio est continua creatio. Problematyka wychowania i jego podstaw w ujęciu Konstantego Michalskiego*, w: *Mysł pedagogiczna neoscholastyki i neotomizmu*, IX tom serii wydawniczej Filozofia i pedagogika, red. naukowa A. Murzyn, red. naukowa IX tomu M. Krasnodębski, Wydawnictwo SWPR, Warszawa 2014, s. 67-84.

The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski

Keywords: philosophy of man, upbringing, pedagogy, Konstanty Michalski

Theory of upbringing of Konstanty Michalski is based on his understanding of man. Michalski claims that man is a spiritual-bodily unity in which we may distinguish the following parts: spirit, soul and body. The difference between spirit and soul is of functional character. Spirit is a function of soul in which man reaches contact with God. Human body is something foreign to spirit. Whereas soul is present in its function of informing human body and has a contact with body. Soul serves a function of an

informant for the body. Such understood structure of man has influence on the process of upbringing. Michalski is convinced that the function of spirit is important for upbringing. Hence, we nurture a man to enable him to be a man in its fullness. Fullness, thus, can be attained when we approach God. For that reason pedagogy worked out by Michalski is Catholic pedagogy, and its roots we find in the approach to God as the highest and absolute goodness.

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnawie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.

Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X